

จิตอาสาของชุมชนในการป้องกันอุทกภัย: กรณีศึกษาอุทกภัย พ.ศ. 2554
กับชุมชนหมู่บ้านวรารักษ์ รั้งสิต-คลองสาม อำเภอลองหลวง จังหวัดปทุมธานี¹

ชวินวิชญ์ พรหมคำ²

ผศ.ดร.ปรัชญา ชุ่มนาเสียว³

ผศ.ดร.มุขมัทธิดิลญาส ญาปริง³

ดร.สุชาติ ศรียารักษ์³

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อศึกษา (1) รูปแบบการดำเนินงานของชุมชนในการป้องกันอุทกภัยในปี พ.ศ. 2554 กรณีศึกษา หมู่บ้านวรารักษ์ รั้งสิต – คลองสาม และ (2) จิตอาสาของชุมชนในการป้องกันอุทกภัยในปี พ.ศ. 2554 กรณีศึกษา หมู่บ้านวรารักษ์ รั้งสิต – คลองสาม เป็นรูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งผู้ศึกษาได้ใช้เครื่องมือในการการวิจัยโดยใช้แบบสัมภาษณ์ (Interview) ในรูปแบบการสัมภาษณ์เชิงลึก และได้กำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่างสำหรับตอบแบบสัมภาษณ์ จำนวน 5 คน ประกอบด้วย ประธานคณะกรรมการนิติบุคคล รองประธานกรรมการนิติบุคคล 2 คน กรรมการนิติบุคคล และเจ้าหน้าที่นิติบุคคล สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เนื้อหาสาระ (Content Analysis) ร่วมกับการจับคู่เหมือน (Matching) และการจัดกลุ่ม (Grouping) ตามตัวแปรที่ศึกษา เพื่ออภิปรายปรากฏการณ์ที่ศึกษาตามสภาพความเป็นจริง ผลการศึกษา พบว่า (1) รูปแบบการดำเนินงานของชุมชนในการป้องกันอุทกภัยในปี พ.ศ. 2554 ทางคณะกรรมการนิติบุคคลและสมาชิกในหมู่บ้าน ได้มีการวิเคราะห์ถึงสถานการณ์อุทกภัยที่เกิดขึ้นในจังหวัดต่างๆ และได้มีการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลสภาพภูมิศาสตร์ของจังหวัดปทุมธานี รวมทั้งมีการวางแผนป้องกันน้ำท่วมร่วมกับหมู่บ้านอื่นๆ

คำสำคัญ: จิตอาสา การวางแผน ความร่วมมือ ผลประโยชน์ส่วนรวม การป้องกันอุทกภัย

อีกกว่า 10 หมู่บ้าน โดยมีการขอการสนับสนุนกระสอบทรายจากองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) คลองสาม เพื่อเป็นการป้องกันน้ำท่วมให้กับหมู่บ้านต่างๆ และ (2) สมาชิกในหมู่บ้านมีจิตอาสาในการร่วมป้องกันอุทกภัยในปี พ.ศ. 2554 ทั้งในการเสนอความคิดเห็น/การวางแผนและการตัดสินใจ การปฏิบัติการ/ความร่วมมือ และผลประโยชน์ส่วนรวม

¹ บทความนี้เรียบเรียงความจากการศึกษาอิสระเรื่อง “จิตอาสาของชุมชนในการป้องกันอุทกภัย: กรณีศึกษาอุทกภัย พ.ศ. 2554 กับชุมชนหมู่บ้านวรารักษ์ รั้งสิต-คลองสาม อำเภอลองหลวง จังหวัดปทุมธานี” ซึ่งได้ผ่านการสอบเรียบร้อยแล้ว โดยมีอาจารย์ที่ปรึกษา คือ ผศ.ดร. ปรัชญา ชุ่มนาเสียว

² นักศึกษาปริญญาโท โครงการหลักสูตร มหาวิทยาลัยรามคำแหง

³ อาจารย์ที่ปรึกษาการศึกษาอิสระ

ทั้งนี้ ในการเตรียมการป้องกันก่อนเกิดอุทกภัย ควรมีการศึกษาภาพรวมของภูมิทัศน์พื้นที่ชุมชนหรือทำการรู้จักพื้นที่ชุมชน โดยพิจารณาจากเส้นทางน้ำ ลักษณะพื้นที่ และจุดอ่อนของพื้นที่ แล้วจึงดำเนินการปรับภูมิทัศน์ให้เข้ากับพื้นที่ รวมทั้งต้องมีการรับฟังและรวบรวมข้อมูลข่าวสารเพื่อเตรียมการป้องกันก่อนเกิดอุทกภัย ส่วนการรับมือระหว่างเกิดอุทกภัย ควรมีการขอความร่วมมือจากคนในพื้นที่ให้ทุกคนร่วมมือกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และมีการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบให้ชัดเจน รวมทั้งต้องมีการเฝ้าระวังตลอด 24 ชั่วโมง และต้องติดตามรับฟังข่าวสารจากสื่อต่าง ๆ ตลอดเวลา ทั้งนี้ควรมีการขอรับการสนับสนุนและความช่วยเหลือจากหน่วยงานภาครัฐในด้านเครื่องมือและอุปกรณ์ต่างๆ และกิจกรรมที่ชุมชนไม่สามารถจัดหาหรือดำเนินการเองได้

สำหรับผู้นำชุมชน ควรเป็นผู้ที่รู้จักผู้ตาม โดยรู้ว่าคนในชุมชนเป็นอย่างไรและมีความถนัดด้านไหน ซึ่งจะทำได้สามารถแบ่งงานแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบให้กับคนในชุมชนได้อย่างถูกต้อง ในสถานการณ์ที่ชุมชนต้องการเตรียมการป้องกันและรับมือกับอุทกภัย เช่นเดียวกับคนในชุมชน การมีจิตอาสา โดยคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม การรู้จักสามัคคี และการรับรู้อาสา รวมทั้งควรมีความตระหนักว่าการป้องกันภัยพิบัติต่างๆ เป็นหน้าที่และความรับผิดชอบที่คนในชุมชนต้องร่วมด้วยช่วยกัน ไม่ควรโยนภาระหน้าที่และความรับผิดชอบให้กับบุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง หากมีความตระหนักในเรื่องดังกล่าวก็จะทำให้ชุมชนสามารถรอดพ้นวิกฤติการณ์ต่างๆ ได้

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

เหตุการณ์มหาอุทกภัยที่เกิดขึ้นในประเทศไทยในช่วงปี พ.ศ. 2554 ทำให้มีประชาชนได้รับผลกระทบมากกว่า 12.8 ล้านคน โดยภาพที่ถูกถ่ายทอดอย่างต่อเนื่องมิใช่เฉพาะแค่ภาพการเข้าไปช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัยที่อยู่อาศัยในแต่ละพื้นที่ของหน่วยงานต่างๆ เท่านั้น แต่ยังมีภาพที่สะท้อนให้เห็นว่า อุทกภัยครั้งนี้เป็นสถานการณ์ที่นำมาซึ่งความสูญเสียและบั่นทอนจิตใจของประชาชนในประเทศ โดยธนาคารโลกได้ประเมินมูลค่าความเสียหายรวมเป็นเงิน 1.44 ล้านล้านบาท และจัดอันดับให้สถานการณ์ในครั้งนี้เป็นภัยพิบัติที่สร้างความเสียหายทางเศรษฐกิจเป็นอันดับสี่ของโลก (ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2554) จากรายงานทางสถิติระบุว่า อุทกภัยดังกล่าวทำให้พื้นดินกว่า 150 ล้านไร่ ซึ่งในจำนวนนี้เป็นทั้งพื้นที่เกษตรกรรมและอุตสาหกรรมใน 65 จังหวัดหรือราว 684 อำเภอ ได้รับความเสียหาย โดยมีประชาชนได้รับผลกระทบจากภัยพิบัติในครั้งนี้เป็นจำนวนทั้งสิ้น 4,086,138 ครัวเรือนหรือคิดเป็น 13,595,192 คน บ้านเรือนเสียหายทั้งสิ้น 2,329 หลัง และยังมีบ้านเรือนเสียหายบางส่วนอีก 96,833 หลัง พื้นที่การเกษตรคาดว่าจะได้รับความเสียหาย 11.20 ล้านไร่ ถนนจำนวน 13,961 สาย ชำรุด ถูกตัดขาด และไม่สามารถใช้การได้ ส่งผลต่อระบบ

ท่อระบายน้ำใต้พื้นดินและถนนอีก 777 แห่ง ฝายกั้นน้ำชั่วคราวและได้รับความเสียหายจากปริมาณน้ำที่มากกว่าปกติกว่า 982 แห่ง ทำนบ 142 แห่ง สะพานและคอสะพานอีก 724 แห่งได้รับความเสียหายจากการพัดพาของมวลน้ำปริมาณมาก เกษตรกรและเจ้าของกิจการบ่อปลา บ่อกุ้งและเลี้ยงหอยได้รับความเสียหายอีก 231,919 ไร่ รวมถึงปริมาณปลุสัตว์ที่ประเมินว่า สูญหายหรือเสียชีวิตจากเหตุการณ์ดังกล่าวอีก 13.41 ล้านตัว และจากรายงานล่าสุดมีผู้เสียชีวิต 813 คน และสูญหาย 3 คน (ศูนย์อำนวยการบรรเทาสาธารณภัย, 2554)

แม้มหาอุทกภัยดังกล่าวจะก่อให้เกิดความเสียหายจำนวนมาก โดยเฉพาะในเขตพื้นที่เศรษฐกิจและอุตสาหกรรมของประเทศที่สำคัญ แต่ยังมีพื้นที่บางส่วนของประเทศที่รอดพ้นจากภัยพิบัติในครั้งนี้ โดยในบางพื้นที่นั้น ไม่ได้ถูกจัดกลุ่มอยู่ในพื้นที่ที่มีความเสี่ยงต่อการถูกน้ำท่วมหรือในบางพื้นที่ถูกจัดให้อยู่ในกลุ่มพื้นที่ที่มีน้ำท่วมสูง แต่ด้วยความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และการประสานงานร่วมมือกันของคนในพื้นที่ที่จะป้องกันชุมชนหรือพื้นที่ของตนให้รอดพ้นจากภัยพิบัติดังกล่าว ส่งผลให้พื้นที่นั้นๆ ไม่ถูกน้ำท่วมเป็นปริมาณสูงตามที่คาดการณ์ล่วงหน้า และที่ทางการประกาศแจ้งเตือนเป็นเขตภัยพิบัติไว้ เช่น ชุมชนหมู่บ้านวารักษ์ รังสิต-คลองสาม อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี ซึ่งเป็นชุมชนขนาดกลางที่มีประชากรอยู่อาศัยประมาณ 1,700 ครัวเรือน โดยพื้นที่ดังกล่าวมีการประกาศแจ้งเตือนภัยต่อคนในพื้นที่ตั้งแต่วันที่ 27 ตุลาคม พ.ศ. 2554 และเริ่มมีการอพยพย้ายผู้สูงอายุและเด็กออกนอกพื้นที่เพื่อความปลอดภัย ทั้งนี้คนในชุมชนอีกกว่า 1,000 ครัวเรือน ยังคงปักหลักอาศัยอยู่ในพื้นที่และพร้อมที่จะให้ความร่วมมือต่อคณะกรรมการหมู่บ้านที่เร่งระดมหาแนวทางและมาตรการในการป้องกันน้ำท่วมพื้นที่ของตน จนกระทั่งกลางคืนของคืนวันที่ 29 ตุลาคม พ.ศ. 2554 มวลน้ำจำนวนมากมุ่งผ่านคลองรังสิตประยูรศักดิ์และเข้าท่วมพื้นที่โดยรอบ แต่พบว่า พื้นที่ของหมู่บ้านวารักษ์สามารถป้องกันภัยพิบัติดังกล่าวไว้ได้ด้วยความร่วมมือของผู้ที่อยู่ในชุมชน

จากเหตุการณ์เบื้องต้นที่ได้กล่าวมาทั้งหมด จึงนำมาสู่ความต้องการที่จะศึกษาจิตอาสาของชุมชนในการป้องกันอุทกภัย: กรณีศึกษาอุทกภัย พ.ศ. 2554 กับชุมชนหมู่บ้านวารักษ์ รังสิต-คลองสาม อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี ด้วยหวังว่าผลของการศึกษาดังกล่าวจะสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางให้กับชุมชนอื่นในการป้องกันภัยพิบัติ โดยเฉพาะอุทกภัยหรือภัยพิบัติอื่นๆ ที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษารูปแบบการดำเนินงานของชุมชนในการป้องกันอุทกภัยในปี พ.ศ. 2554 กรณีศึกษาหมู่บ้านวรารักษ์ รังสิต – คลองสาม
2. เพื่อศึกษาจิตอาสาของชุมชนในการป้องกันอุทกภัยในปี พ.ศ. 2554 กรณีศึกษาหมู่บ้านวรารักษ์ รังสิต – คลองสาม

ทบทวนวรรณกรรม

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับจิตอาสา

จิตอาสาเป็นคำที่มีความหมายเดียวกันกับคำว่า จิตสาธารณะ (Public Mind) หรือ จิตสำนึกสาธารณะ (Public Consciousness) เป็นคำใหม่ที่มีใช้เมื่อไม่นานมานี้ และเป็นเรื่องใหม่สำหรับคนไทย ซึ่งมีผู้ให้ความหมายของจิตอาสาไว้หลากหลาย และมีการเรียกจิตอาสาไว้แตกต่างกัน เช่น การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม จิตสำนึกต่อสังคม จิตสำนึกต่อส่วนรวม และจิตสำนึกสาธารณะ เป็นต้น จากการทบทวนวรรณกรรมสรุปได้ว่า จิตอาสาหรือจิตสาธารณะ หมายถึงจิตสำนึกเพื่อส่วนรวม เป็นความรับผิดชอบซึ่งเกิดจากภายใน คือ ความรู้สึกนึกคิด จิตใต้สำนึก ตลอดจนคุณธรรม จริยธรรมซึ่งอยู่ในจิตใจ และส่งผลสู่การกระทำภายนอก (ชาย โพธิสิตา และลัดดาวัลย์ เกษมเนตร, 2540; สมพงษ์ สิงหะพล, 2542: 15-16; ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม และสังคม สัจญจร, 2543; ศุภรัตน์ รัตนमुखย์, 2544 และ นันทรัตน์ ปรีวิจิตรธรรม, 2553: 27-28)

จากนิยามความหมายของจิตอาสา แสดงให้เห็นพฤติกรรมใน 3 องค์ประกอบ ดังนี้ (ชาย โพธิสิตา และลัดดาวัลย์ เกษมเนตร, 2540)

องค์ประกอบที่ 1 คือ การหลีกเลี่ยงการใช้หรือการกระทำที่จะทำให้เกิดความชำรุดเสียหายต่อส่วนรวมที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม โดยกำหนดตัวชี้วัดจาก (1) การดูแลรักษาของส่วนรวม เช่น ใช้อุปกรณ์แล้วเก็บเข้าที่ และ (2) ลักษณะการใช้ของส่วนรวม เช่น รู้จักใช้ของส่วนรวมอย่างประหยัด

องค์ประกอบที่ 2 คือ การถือปฏิบัติหน้าที่ที่จะมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาของส่วนรวมวิสัยในที่ตนสามารถทำได้ โดยกำหนดตัวชี้วัดจาก (1) การทำตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายเพื่อส่วนรวม และ (2) การรับอาสาที่จะทำบางอย่างเพื่อส่วนรวม

องค์ประกอบที่ 3 คือ การเคารพสิทธิในการใช้ของส่วนรวมที่เป็นประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม โดยกำหนดตัวชี้วัดจาก (1) การไม่ยึดครองของส่วนรมนั้นมาเป็นของตนเอง และ (2) การเปิดโอกาสให้ผู้อื่นได้สามารถใช้ของส่วนรมนั้น

การแบ่งรูปแบบของจิตอาสาหรือจิตสำนึกสาธารณะจะแตกต่างกันไปตามระดับอายุของกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา ซึ่งสามารถแบ่งรูปแบบของจิตสำนึกออกเป็น 3 รูปแบบ ดังนี้ (สมพงษ์ สิงหะ พล, 2542: 15-16)

1. จิตสำนึกเกี่ยวกับตนเอง (Self-Consciousness) เป็นจิตสำนึกเพื่อพัฒนาตนเอง ทำให้ตนเองเป็นบุคคลที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น จิตสำนึกด้านนี้การศึกษาไทยมุ่งมันปลูกฝังมานาน เกิดบ้างไม่เกิดบ้างไปตามสภาพการณ์ เป็นจิตสำนึกแบบคลาสสิกที่ทุกสังคมพยายามเหมือนกันที่จะสร้างให้เกิดขึ้นให้ได้ เช่น ความขยัน ความรับผิดชอบ และความมานะอดทน เป็นต้น เป็นจิตสำนึกที่ถูกปลูกฝังและมีมานานตามสภาพสังคมไทย

2. จิตสำนึกเกี่ยวกับผู้อื่น (Others Oriented Consciousness) เป็นจิตสำนึกของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลของคนในกลุ่มชนหนึ่ง สังคมหนึ่ง เช่น ความเห็นอกเห็นใจ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และความสามัคคี เป็นต้น เป็นจิตสำนึกที่คนไทยส่วนใหญ่ถูกหล่อหลอมมาจากพื้นฐานดั้งเดิมของวัฒนธรรมไทยอยู่แล้ว ซึ่งสร้างกันได้ไม่ยากนัก

3. จิตสำนึกเกี่ยวกับสังคมหรือจิตสำนึกสาธารณะ (Social or Public Consciousness) เป็นจิตสำนึกที่ตระหนักถึงความสำคัญในการอยู่ร่วมกัน หรือคำนึงถึงผู้อื่นที่ร่วมความสัมพันธ์เป็นกลุ่มเดียวกัน เป็นจิตสำนึกที่คนไทยยังไม่ค่อยมีและขาดกันอยู่มาก เพราะพื้นฐานความเป็นมาของสังคมไทยสมควรที่จะรีบพัฒนาขึ้นโดยเร็ว เช่น จิตสำนึกด้านเศรษฐกิจ จิตสำนึกด้านการเมือง จิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม จิตสำนึกด้านสุขภาพ เป็นต้น

ซึ่ง นันทรัตน์ ปรีวีดิธรรม (2553: 27-28) ได้รวบรวมลักษณะที่แสดงออกด้านพฤติกรรมจิตอาสาไว้ดังนี้

1. การช่วยเหลือ หมายถึง การที่บุคคลแสดงพฤติกรรมเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เมื่อพบสถานการณ์ที่ก่อให้เกิดความรู้สึกต้องการช่วยเหลือและทำประโยชน์ให้ผู้อื่นได้รับความสุข พฤติกรรมที่แสดงออก ได้แก่ การอำนวยความสะดวก การแบ่งปันสิ่งของ และการให้คำแนะนำสิ่งที่ถูกที่ควรแก่ผู้อื่น ร่วมมือกับผู้อื่นในการพัฒนาสังคม

2. การเสียสละต่อสังคม หมายถึง พฤติกรรมที่แสดงถึงการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ต่อสังคม การเสียสละเวลา กำลังกาย กำลังทรัพย์ เพื่อช่วยเหลือผู้อื่นและสังคม รวมทั้งการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว และรู้จักการเป็นผู้ให้มากกว่าการเป็นผู้รับ พฤติกรรมที่แสดงออก ได้แก่ สละกำลังกาย กำลังทรัพย์ และเวลาช่วยเหลือผู้อื่นและสังคม สละประโยชน์ที่ตนพึงได้รับ เพื่อแลกกับประโยชน์ของคนหมู่มากหรือคนที่อ่อนแอกว่า

3. ความมุ่งมั่นพัฒนา หมายถึง ความรู้สึกต้องการพัฒนาสังคมและพฤติกรรมที่แสดงถึงความมุ่งมั่นและมีความคิดริเริ่ม มาใช้ในการแก้ไขปัญหาหรือเพื่อพัฒนาตนเอง พฤติกรรมที่แสดงออก ได้แก่ สนใจในปัญหาและการเปลี่ยนแปลง พร้อมทั้งเสนอความคิดที่จะพัฒนาสังคม ตั้งใจที่จะทำงานอย่างหนึ่งอย่างใดให้สำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนด และเป็นประโยชน์ต่อสังคม

แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน

ส่วนร่วมของประชาชนเป็นการทำงานร่วมกันกับกลุ่มเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมกระทำ การตัดสินใจใช้ทรัพยากร และมีความรับผิดชอบในกิจกรรมที่กระทำ โดยกลุ่มให้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การพิจารณา การตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติ และร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ อันมีผลกระทบต่อตัวประชาชนเอง การมีส่วนร่วมจึงเป็นหัวใจของการเสริมสร้างพลังการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มและเป็นการเสริมสร้างความสามัคคีความรูสึก ร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มด้วย (ปรัชญา เวสารัชช์, 2528: 5; ยุพาพร รูปงาม, 2545: 6; สฤณี ธีญ กิจงานุกิจ, 2547: 9)

ซึ่ง อคิน รพีพัฒน์ (2525: 104-111) ได้แบ่งลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนออกเป็น 5 ระดับคือ (1) ประชาชนมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและความต้องการของชุมชนตลอดจนเรียงลำดับความสำคัญของปัญหาร่วมกับผู้ปฏิบัติงานในสนาม (Organizer) (2) ประชาชนมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์หาสาเหตุแห่งปัญหาและแนวทางต่างๆ ที่อาจนำมาใช้ในการแก้ปัญหา (3) ประชาชนมีส่วนร่วมในการพิจารณาแนวทางและวิธีการที่จะใช้ในการแก้ปัญหาและวางแผนเพื่อแก้ปัญหา ร่วมกันกับผู้ปฏิบัติงานสนาม (4) ประชาชนมีส่วนร่วมในการดำเนินงานตามแผนเพื่อแก้ปัญหา และ (5) ประชาชนมีส่วนร่วมในการติดตามผลการปฏิบัติงานร่วมกับผู้ปฏิบัติงานในสนาม ขณะที่ ซาติชาย ฌ เชียงใหม่ (2533: 25) ได้แบ่งลักษณะหรือมิติของการมีส่วนร่วมไว้ 4 รูปแบบคือ (1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ หมายถึง การร่วมคิดค้นหาและตัดสินใจหรือการกำหนดรายละเอียดของสิ่งที่จะดำเนินการ (2) การมีส่วนร่วมปฏิบัติการในกิจกรรมโครงการ หมายถึง การที่มีส่วนเข้ามาร่วมดำเนิน โครงการร่วมแรงร่วมสมทบค่าใช้จ่ายการให้ข้อมูลที่จำเป็น

ตลอดจนการเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของคณะกรรมการที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินโครงการร่วมในการบริหารงานหรือการประสานงาน (3) การมีส่วนร่วมได้รับผลประโยชน์ หมายถึง การได้รับผลประโยชน์จากการเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการพัฒนา เช่น มีรายได้เพิ่มขึ้นมีการกระจายโอกาสทางการพัฒนา การรับความรู้แนวความคิด และการช่วยเหลือด้านต่างๆ มากขึ้น เป็นต้น และ (4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล หมายถึง การที่ประชาชนเข้าร่วมเพื่อการประเมินผลการดำเนินโครงการโดยอาจดำเนินการผ่านกระบวนการทางการเมือง หรือสื่อสารมวลชนต่างๆ

ทั้งนี้ องค์การอนามัยโลก (WHO and UNICEF, 1978: 41) ได้เสนอกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินกิจกรรมไว้ 4 ขั้นตอน ดังนี้

1. การวางแผน ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหา จัดอันดับความสำคัญ ตั้งเป้าหมายกำหนดการใช้ทรัพยากร กำหนดวิธีติดตามประเมินผล และประการที่สำคัญคือ ต้องตัดสินใจด้วยตนเอง

2. การดำเนินกิจกรรม ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการดำเนินการและบริหารการใช้ทรัพยากรมีความรับผิดชอบในการจัดสรรควบคุมทางการเงิน

3. การใช้ประโยชน์ ประชาชนต้องมีความสามารถในการนำเอากิจกรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ซึ่งเป็นการเพิ่มระดับของการพึ่งตนเองและการควบคุมทางสังคม

4. การได้รับประโยชน์ ประชาชนต้องได้รับการแจกจ่ายผลประโยชน์จากชุมชนในพื้นฐานที่เท่าเทียมกัน ซึ่งเป็นผลประโยชน์ส่วนตัวสังคมหรือในรูปวัตถุก็ได้

โดยมีปัจจัยที่ผลักดันให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม 4 ปัจจัย ได้แก่ (1) ปัจจัยสภาพแวดล้อม ทั้งทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครอง และความปลอดภัย (2) ปัจจัยผลักดันจากบุคคลอื่น โดยเฉพาะผู้นำ (3) ปัจจัยที่เป็นรางวัลตอบแทน เช่น ค่าตอบแทนแรงงาน และเงินปันผลจากสหกรณ์ออมทรัพย์ เป็นต้น และ (4) ปัจจัยภายในตัวบุคคล ได้แก่ ความคาดหวังในประโยชน์ส่วนรวม ความรู้สึกเกรงใจ ไม่กล้าปฏิเสธเมื่อถูกชักชวน หรือความรู้สึกว่าเป็นพันธะที่ต้องเข้าร่วมเพื่อให้เกิดความสามัคคี (ปรัชญา เวสารัชช์, 2528: 170)

วิธีดำเนินการศึกษา

รูปแบบการวิจัย

รูปแบบที่ใช้ในการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับ จิตอาสาของชุมชนในการป้องกันอุทกภัย: กรณีศึกษาอุทกภัย พ.ศ. 2554 กับชุมชนหมู่บ้านวารักษ์ รังสิต-คลองสาม อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี คือ แบบสัมภาษณ์เป็นหลัก

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญและกลุ่มตัวอย่าง

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ใช้ในการศึกษานี้ มีจำนวน 5 คน ประกอบด้วย (1) ประธานคณะกรรมการนิติบุคคล (2) รองประธานกรรมการนิติบุคคล 2 คน (3) กรรมการนิติบุคคล และ (4) เจ้าหน้าที่นิติบุคคล

ตัวแปรที่ศึกษา

ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ประกอบด้วย (1) รูปแบบการดำเนินงานของชุมชนในการป้องกันอุทกภัยในปี พ.ศ. 2554 และ (2) จิตอาสาของชุมชนในการป้องกันอุทกภัยในปี พ.ศ. 2554 ได้แก่ การเสนอความคิดเห็น/การวางแผนและการตัดสินใจ การปฏิบัติการ/ความร่วมมือ และผลประโยชน์ส่วนรวม

เครื่องมือวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้แบบสัมภาษณ์ (Interview) ในรูปแบบการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อศึกษาจิตอาสาของชุมชนในการป้องกันอุทกภัย: กรณีศึกษาอุทกภัย พ.ศ. 2554 กับชุมชนหมู่บ้านวารักษ์ รังสิต-คลองสาม อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี โดยมีส่วนประกอบทั้งหมด 4 ตอน ประกอบด้วย ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ ตอนที่ 2 จิตอาสาของชุมชนในการป้องกันอุทกภัยในปี พ.ศ. 2554 ตอนที่ 3 ปัจจัยที่เอื้อต่อจิตอาสาของชุมชนในการป้องกันอุทกภัยในปี พ.ศ. 2554 และตอนที่ 4 ข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนา

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้ศึกษาใช้แบบสัมภาษณ์ โดยลงพื้นที่ด้วยตนเอง และดำเนินการสัมภาษณ์แบบเฉพาะเจาะจง ฉบับที่ 1 และบันทึกเสียง ตลอดจนการสังเกตเชิงประจักษ์ (ตั้งแต่เดือนสิงหาคม-ตุลาคม 2561)

การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาวิจัยใช้การวิเคราะห์เนื้อหาสาระ (Content Analysis) ร่วมกับการจับคู่เหมือน (Matching) และการจัดกลุ่ม (Grouping) ตามตัวแปรที่ศึกษา เพื่ออภิปรายปรากฏการณ์ที่ศึกษาตามสภาพความเป็นจริง

สรุปอภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

สรุปผลการศึกษา

การวิเคราะห์ข้อมูลสำหรับการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ใช้ได้แบบสัมภาษณ์ ในรูปแบบการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 5 คน เป็นเพศหญิง จำนวน 4 คน และเพศชาย มีจำนวน 1 คน ส่วนใหญ่อยู่อายุเฉลี่ย 40 – 65 ปี จบการศึกษาระดับปริญญาตรี จำนวน 4 คน และสูงกว่าปริญญาตรี จำนวน 1 คน และมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนระหว่าง 10,001 - 15,000 บาท

ผลการศึกษารูปแบบการดำเนินงานของชุมชนในการป้องกันอุทกภัยในปี พ.ศ. 2554 กรณีศึกษาหมู่บ้านวรารักษ์ รังสิต – คลองสาม พบว่า ทางคณะกรรมการนิคมคลองและสมาชิกในหมู่บ้านได้มีการวิเคราะห์ถึงสถานการณ์อุทกภัยที่เกิดขึ้นในจังหวัดต่างๆ และได้มีการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลสภาพภูมิศาสตร์ของจังหวัดปทุมธานี รวมทั้งมีการวางแผนป้องกันน้ำท่วมร่วมกับหมู่บ้านอื่นๆ อีกกว่า 10 หมู่บ้าน โดยมีการขอการสนับสนุนกระสอบทรายจากองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) คลองสาม เพื่อเป็นการป้องกันน้ำท่วมให้กับหมู่บ้านต่างๆ

ผลการศึกษาจิตอาสาของชุมชนในการป้องกันอุทกภัยในปี พ.ศ. 2554 กรณีศึกษาหมู่บ้านวรารักษ์ รังสิต – คลองสาม พบว่า สมาชิกในหมู่บ้านมีจิตอาสาในการร่วมป้องกันอุทกภัย ทั้งในการเสนอความคิดเห็น/การวางแผนและการตัดสินใจ การปฏิบัติการ/ความร่วมมือ และผลประโยชน์ส่วนรวม โดย (1) การเสนอความคิดเห็น/การวางแผนและการตัดสินใจ คนในหมู่บ้านมีจิตอาสาและความเสียสละเพื่อส่วนรวมเป็นอย่างมาก เพราะจากการร่วมกันการวางแผนและเสนอแนะความคิดเห็นของคนในหมู่บ้าน ทำให้เกิดการตัดสินใจร่วมกันในการแก้ปัญหาที่ส่งผลดีต่อหมู่บ้านจริง ซึ่งถือว่าแผนการป้องกันอุทกภัยนี้สามารถใช้ประโยชน์ได้จริง เพราะน้ำไม่สามารถเข้ามาในหมู่บ้านได้ จึงนับเป็นจิตอาสาครั้งใหญ่ของหมู่บ้าน (2) การปฏิบัติการ/ความร่วมมือ คนในหมู่บ้านทุกคนให้ความร่วมมือและช่วยเหลือกันเป็นอย่างดี โดยไม่มีการเรียกร้องค่าตอบแทนใดๆ ทั้งสิ้น เช่น การก่อกำแพง และการยกกระสอบทรายทำแนวกันน้ำ เป็นต้น ทำให้การป้องกันอุทกภัยในครั้งนี้ไม่มีค่าใช้จ่ายในด้านของแรงงาน เนื่องจากทุกคนช่วยกันในทุกด้าน รวมถึงการบริจาคเงิน

หลังคาเรือนละ 500 บาท เพื่อนำมาปรับภูมิทัศน์ของหมู่บ้าน ทุกคนในหมู่บ้านก็ช่วยกันจ่ายโดยไม่ มีข้อโต้แย้ง และ (3) ผลประโยชน์ส่วนรวม ผลประโยชน์ส่วนรวมที่คนในหมู่บ้านต้องการมากที่สุด คือ การที่น้ำไม่สามารถเข้ามาในหมู่บ้านได้ เพราะนั่นจะทำให้เกิดความเสียหายเป็นอย่างมาก และ มากไปกว่านั้นคือ จากการที่น้ำไม่สามารถเข้ามาในชุมชนหมู่บ้านวรารักษ์ รังสิต-คลองสาม ได้ ในขณะที่บริเวณด้านนอกของหมู่บ้านเป็นพื้นที่น้ำท่วมสูงมากกว่า 1 เมตร และไม่สามารถสัญจร เดินทางได้นอกจากทาง ทำให้ผู้คนที่อยู่บริเวณนั้นต้องมาอาศัยพื้นที่ของชุมชนหมู่บ้านวรารักษ์ รังสิต-คลองสาม ในการอาศัยพักพิง และนำรถยนต์มาจอดหนีน้ำ รวมทั้งหน่วยงานภาครัฐที่นำถุงยังชีพมาช่วยเหลือต้องมาขอใช้พื้นที่ของหมู่บ้านเป็นจุดศูนย์กลางในการแจกจ่ายถุงยังชีพ จึงทำให้ เห็นได้ว่าผลประโยชน์ส่วนรวมไม่ใช่แค่เพียงคนในหมู่บ้านวรารักษ์ รังสิต-คลองสาม ได้รับเพียง เท่านั้น แต่ทว่าคนในพื้นที่รอบข้างก็ยังได้มาอาศัยและแบ่งปันประโยชน์ให้แก่ผู้อื่นอีกด้วย จึงถือ เป็นประโยชน์ส่วนรวมโดยแท้จริง

อภิปรายผล

การศึกษาวิจัย เรื่อง จิตอาสาของชุมชนในการป้องกันอุทกภัย: กรณีศึกษาอุทกภัย พ.ศ. 2554 กับชุมชนหมู่บ้านวรารักษ์ รังสิต-คลองสาม อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี สามารถ อภิปรายผลการวิจัยแยกเป็น 2 ตอน ดังนี้

1. รูปแบบการดำเนินงานของชุมชนในการป้องกันอุทกภัยในปี พ.ศ. 2554 กรณีศึกษา หมู่บ้านวรารักษ์ รังสิต – คลองสาม จากการศึกษาวิจัยพบว่า ทางคณะกรรมการนิติบุคคลและ สมาชิกในหมู่บ้านได้มีการวิเคราะห์ถึงสถานการณ์อุทกภัยที่เกิดขึ้นในจังหวัดต่างๆ และได้มีการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลสภาพภูมิศาสตร์ของจังหวัดปทุมธานี รวมทั้งมีการวางแผนป้องกันน้ำท่วม ร่วมกับหมู่บ้านอื่นๆ อีกกว่า 10 หมู่บ้าน โดยมีการขอการสนับสนุนกระสอบทรายจากองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) คลองสาม เพื่อเป็นการป้องกันน้ำท่วมให้กับหมู่บ้านต่างๆ ซึ่งสอดคล้อง กับลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนของ อคิน รพีพัฒน์ (2525: 104-111) ที่อธิบายว่า ประชาชนมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและความต้องการของชุมชนตลอดจนเรียงลำดับ ความสำคัญของปัญหาร่วมกับผู้ปฏิบัติงานในสนาม และมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์หาสาเหตุแห่ง ปัญหาและแนวทางต่างๆ ที่อาจนำมาใช้ในการแก้ปัญหา รวมทั้งการพิจารณาแนวทางและวิธีการที่จะ ใช้ในการแก้ปัญหาและวางแผนเพื่อแก้ปัญหาร่วมกับผู้ปฏิบัติงานสนาม ตลอดจนการมีส่วนร่วม ในการดำเนินงานตามแผนเพื่อแก้ปัญหา และสอดคล้องกับกระบวนการมีส่วนร่วมขององค์การอนามัยโลก (WHO and UNICEF, 1978: 41) ในเรื่องการวางแผนที่ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการ

วิเคราะห์ปัญหา จัดอันดับความสำคัญ ตั้งเป้าหมาย กำหนดการใช้ทรัพยากร กำหนดวิธีติดตาม ประเมินผล และประการที่สำคัญคือ ต้องตัดสินใจด้วยตนเอง

2. จิตอาสาของชุมชนในการป้องกันอุทกภัยในปี พ.ศ. 2554 กรณีศึกษาหมู่บ้านวารักษ์ รังสิต – คลองสาม จากการศึกษาวิจัยพบว่า (1) การเสนอความคิดเห็น/การวางแผนและการตัดสินใจ พบว่า คนในหมู่บ้านมีจิตอาสาและความเสียสละเพื่อส่วนรวมเป็นอย่างมาก เพราะจากการร่วมกันการวางแผนและเสนอแนะความคิดเห็นของคนในหมู่บ้าน ทำให้เกิดการตัดสินใจ ร่วมกันในการแก้ปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อหมู่บ้าน ซึ่งถือว่าแผนการป้องกันอุทกภัยนี้สามารถใช้ ประโยชน์ได้จริง เพราะน้ำไม่สามารถเข้ามาในหมู่บ้านได้ จึงนับเป็นจิตอาสาครั้งใหญ่ของหมู่บ้าน ซึ่งสอดคล้องกับกระบวนการมีส่วนร่วมขององค์การอนามัยโลก (WHO and UNICEF, 1978: 41) ในเรื่องการวางแผนที่ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหา จัดอันดับความสำคัญ ตั้งเป้าหมาย กำหนดการใช้ทรัพยากร กำหนดวิธีติดตาม ประเมินผล และประการที่สำคัญคือ ต้องตัดสินใจด้วยตนเอง และสอดคล้องกับแนวคิดจิตอาสาของนันทรัตน์ ปรีวัชรธรรม (2553: 27-28) ที่อธิบายว่า บุคคลจะมีความรู้สึกต้องการพัฒนาสังคมและพฤติกรรมที่แสดงถึงความมุ่งมั่นและมีความคิดริเริ่ม มาใช้ในการแก้ไขปัญหาหรือเพื่อพัฒนาตนเอง สำหรับพฤติกรรมที่แสดงออก ได้แก่ สนใจในปัญหาและการเปลี่ยนแปลง พร้อมทั้งเสนอความคิดที่จะพัฒนาสังคม ตั้งใจที่จะทำงาน อย่างหนึ่งอย่างใดให้สำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนด และเป็นประโยชน์ต่อสังคม รวมทั้งเมื่อพบ สถานการณ์ที่ก่อให้เกิดความรู้สึกต้องการช่วยเหลือและทำประโยชน์ให้ผู้อื่นได้รับความสุข พฤติกรรมที่แสดงออกได้แก่ การอำนวยความสะดวก การแบ่งปันสิ่งของ และการให้คำแนะนำสิ่ง ที่ถูกที่ควรแก่ผู้อื่น ร่วมมือกับผู้อื่นในการพัฒนาสังคม (2) การปฏิบัติการ/ความร่วมมือ พบว่า คนใน หมู่บ้านทุกคนให้ความร่วมมือและช่วยเหลือกันเป็นอย่างดี โดยไม่มีการเรียกร้องค่าตอบแทนใดๆ ทั้งสิ้น เช่น การก่อกำแพง และการยกกระสอบทรายทำแนวกันน้ำ เป็นต้น จึงทำให้การป้องกัน อุทกภัยในครั้งนี้ไม่มีค่าใช้จ่ายในด้านของแรงงาน เนื่องจากทุกคนช่วยกันในทุกด้าน รวมถึงการ บริจาคเงินหลังคาเรือนละ 500 บาท เพื่อนำมาปรับภูมิทัศน์ของหมู่บ้าน ทุกคนในหมู่บ้านก็ช่วยกัน จ่ายโดยไม่มีข้อโต้แย้ง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของ ปรัชญา เวสารัชช (2528: 170) ที่กล่าวถึง ปัจจัยที่ผลักดันให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น ได้แก่ ปัจจัยสภาพแวดล้อมทั้งทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครอง และความ ปลอดภัย และปัจจัยภายในตัวบุคคล ได้แก่ ความคาดหวังในประโยชน์ส่วนรวม ความรู้สึกเกรงใจ ไม่กล้าปฏิเสธเมื่อถูกชักชวน หรือความรู้สึกว่าเป็นพันธะที่ต้องเข้าร่วมเพื่อให้เกิดความสามัคคี และ สอดคล้องกับลักษณะหรือมิติของการมีส่วนร่วมของ ชาดิชาย ณ เชียงใหม่ (2533: 25) ที่อธิบายว่า การมีส่วนร่วมปฏิบัติการในกิจกรรมโครงการ เป็นการที่มีส่วนเข้ามาร่วมดำเนินโครงการ ร่วมแรง

ร่วมสมทบค่าใช้จ่าย การให้ข้อมูลที่จำเป็น ตลอดจนการเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของคณะกรรมการที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินโครงการร่วมในการบริหารงานหรือการประสานงาน รวมทั้งสอดคล้องกับแนวคิดจิตอาสาของ นันทรัตน์ ปรีวัฑฒธรรม (2553: 27-28) ที่อธิบายว่า เมื่อพบสถานการณ์ที่ก่อให้เกิดความรู้สึกต้องการช่วยเหลือและทำประโยชน์ให้ผู้อื่นได้รับความสุข บุคคลจะมีพฤติกรรมที่แสดงออก ได้แก่ การอำนวยความสะดวก การแบ่งปันสิ่งของ และการให้คำแนะนำสิ่งที่ถูกที่ควรแก่ผู้อื่น ร่วมมือกับผู้อื่น ในการพัฒนาสังคม (3) ผลประโยชน์ส่วนรวม พบว่า ผลประโยชน์ส่วนรวมที่คนในหมู่บ้านต้องการมากที่สุดคือ การที่น้ำไม่สามารถเข้ามาในหมู่บ้านได้ ซึ่งจะทำให้เกิดความเสียหายต่อคนในหมู่บ้านเป็นอย่างมาก และมากไปกว่านั้นคือ จากการที่น้ำไม่สามารถเข้ามาในชุมชนหมู่บ้านวารักษ์ รังสิต-คลองสาม ได้ ในขณะที่บริเวณด้านนอกของหมู่บ้านเป็นพื้นที่น้ำท่วมสูงมากกว่า 1 เมตร และไม่สามารถสัญจรเดินทางได้นอกจากทาง ทำให้ผู้คนที่อยู่บริเวณนั้นต้องมาอาศัยพื้นที่ของชุมชนหมู่บ้านวารักษ์ รังสิต-คลองสาม ในการอาศัยพักพิง และนำรถยนต์มาจอดหนีน้ำ รวมทั้งหน่วยงานภาครัฐที่นำถุงยังชีพมาช่วยเหลือต้องมาขอใช้พื้นที่ของหมู่บ้านเป็นจุดศูนย์กลางในการแจกจ่ายถุงยังชีพ จึงทำให้เห็นได้ว่าผลประโยชน์ส่วนรวมไม่ใช่แค่เพียงคนในหมู่บ้านวารักษ์ รังสิต-คลองสาม ได้รับเพียงเท่านั้น แต่ทว่าคนในพื้นที่รอบข้างก็ยังได้มาอาศัยและแบ่งปันประโยชน์ให้แก่ผู้อื่นอีกด้วย ถือเป็นประโยชน์ส่วนรวม โดยแท้จริง ซึ่งสอดคล้องกับกระบวนการมีส่วนร่วมขององค์การอนามัยโลก (WHO and UNICEF, 1978: 41) ในเรื่องการได้รับประโยชน์ โดยประชาชนต้องได้รับการแจกจ่ายผลประโยชน์จากชุมชนในพื้นที่เหมือนกัน ซึ่งเป็นผลประโยชน์ส่วนตัว สังคม หรือในรูปวัตถุก็ได้ และสอดคล้องกับแนวคิดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของ ปรัชญา เวสารัชช (2528: 170) ที่กล่าวถึง ปัจจัยที่ผลักดันให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น ได้แก่ ปัจจัยสภาพแวดล้อมทั้งทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครอง และความปลอดภัย และปัจจัยภายในตัวบุคคล ได้แก่ ความคาดหวังในประโยชน์ส่วนรวม ความรู้สึกเกรงใจไม่กล้าปฏิเสธเมื่อถูกชักชวน หรือความรู้สึกว่าเป็นพันธะที่ต้องเข้าร่วมเพื่อให้เกิดความสามัคคี รวมทั้งสอดคล้องกับแนวคิดจิตอาสาของนันทรัตน์ ปรีวัฑฒธรรม (2553: 27-28) ที่อธิบายว่า บุคคลจะมีพฤติกรรมที่แสดงถึงการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ต่อสังคม การเสียสละเวลา กำลังกาย กำลังทรัพย์ เพื่อช่วยเหลือผู้อื่นและสังคม รวมทั้งการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน และรู้จักการเป็นผู้ให้มากกว่าการเป็นผู้รับ พฤติกรรมที่แสดงออก ได้แก่ สละกำลังกาย กำลังทรัพย์ และเวลาช่วยเหลือผู้อื่นและสังคม สละประโยชน์ที่ตนพึงได้รับ เพื่อแลกกับประโยชน์ของคนหมู่มากหรือคนที่อ่อนแอกว่า

ข้อเสนอแนะที่ได้จากการศึกษาวิจัย

1. การเตรียมการป้องกันก่อนเกิดอุทกภัย ควรดูภาพรวมของภูมิทัศน์พื้นที่ชุมชนหรือทำการรู้จักพื้นที่ชุมชนให้ดีเสียก่อน โดยพิจารณาจากเส้นทางน้ำ ลักษณะพื้นที่ และจุดอ่อนของพื้นที่ แล้วจึงดำเนินการปรับภูมิทัศน์ให้เข้ากับพื้นที่ และรู้จักจุดอ่อนของพื้นที่ตน ทั้งนี้ต้องมีการรับฟังและรวบรวมข้อมูลข่าวสารเพื่อเตรียมการป้องกันก่อนเกิดอุทกภัย

2. การรับมือระหว่างเกิดอุทกภัย ควรมีการขอความร่วมมือจากคนในพื้นที่ เพื่อให้ทุกคนร่วมมือกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และมีการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบให้ชัดเจน รวมทั้งต้องมีการเฝ้าระวังตลอด 24 ชั่วโมง และต้องติดตามรับฟังข่าวสารจากสื่อต่าง ๆ ตลอดเวลา ทั้งนี้ควรมีการขอรับการสนับสนุนและความช่วยเหลือจากหน่วยงานภาครัฐในด้านเครื่องมือและอุปกรณ์ต่าง ๆ และกิจกรรมที่ชุมชนไม่สามารถจัดหาหรือดำเนินการเองได้

3. ผู้นำชุมชนที่ดี ควรเป็นผู้นำที่รู้จักผู้ตาม โดยรู้ว่าสมาชิกในชุมชนเป็นอย่างไร และมีความถนัดด้านไหน ซึ่งจะทำให้สามารถแบ่งงานแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบให้กับสมาชิกในชุมชนได้อย่างถูกต้อง ในสถานการณ์ที่ชุมชนต้องการเตรียมการป้องกันและรับมือกับอุทกภัย

4. การมีจิตอาสา โดยคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม การรู้จักสามัคคี และการรับรู้ข่าวสารเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้บุคคลสามารถผ่านพ้นปัญหาและวิกฤตต่างๆ ไม่ใช่เพียงแค่เรื่องของน้ำท่วมเท่านั้น แต่หากยังสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้กับในทุกๆ สถานการณ์

5. ควรมีความตระหนักว่าการป้องกันภัยพิบัติต่างๆ เป็นหน้าที่และความรับผิดชอบที่คนในชุมชนต้องร่วมด้วยช่วยกัน ไม่ควรโยนภาระหน้าที่และความรับผิดชอบให้กับบุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง หากมีความตระหนักในเรื่องดังกล่าวก็จะทำให้ชุมชนสามารถรอดพ้นวิกฤตการณ์ต่างๆ ได้

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาเพิ่มเติมในเรื่องปัญหาและอุปสรรคของการป้องกันอุทกภัย เพื่อที่จะได้ทราบถึงปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นว่าเป็นอย่างไร

2. ควรมีการศึกษาตัวแปรอื่นๆ เพิ่มเติมที่สามารถส่งผลต่อจิตอาสาของชุมชนในการป้องกันอุทกภัย

3. ควรมีการขยายระยะเวลาในการศึกษาวิจัยให้มากกว่านี้ เพื่อให้มีความครอบคลุมในการวิเคราะห์เนื้อหาและแนวทางการพัฒนามากกว่านี้

4. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบจิตอาสาในการป้องกันอุทกภัยของชุมชนหมู่บ้านวรารักษ์รังสิต-คลองสาม กับชุมชนอื่นๆ

บรรณานุกรม

- กรมทรัพยากรน้ำ. (2552). *การเสริมสร้างและพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและป่าต้นน้ำ กรณีศึกษากลุ่มน้ำปิงและกลุ่มน้ำชายฝั่งทะเลตะวันออก*. รายงานผลการวิจัย. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ชาติชาย ณ เชียงใหม่. (2533). *การมีส่วนร่วมของประชาชนและการสนับสนุนการพัฒนาขององค์กรประชาชน*. กรุงเทพมหานคร: สำนักวิจัย สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ชาย โปธิสิตา และลัดดาวัลย์ เกษมเนตร. (2540). *จิตสำนึกต่อสาธารณะสมบัติ*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ถวิลวดี บุรีกุล. (2552). *พลวัตการมีส่วนร่วมของประชาชน: จากอดีตจนถึงรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550*. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอ.พี.การฟิฟิเคดิไซน์ และการพิมพ์ จำกัด.
- ธนาคารแห่งประเทศไทย. (2554). *มหาอุทกภัย 2554 ผลกระทบและแนวโน้มการฟื้นตัวจากการสำรวจผู้ประกอบการ*. กรุงเทพมหานคร: ธนาคารแห่งประเทศไทย.
- ทองเปลว กองจันทร์. (2555). *สรุปบทเรียนมหาอุทกภัย 2554. เสวนาวิชาการเรื่องบทเรียนมหาอุทกภัย 2554 วันที่ 26 มกราคม 2555*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นันทรัตน์ ปรีวัชรธรรม. (2553). *การศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมจิตอาสาของเด็กและเยาวชนที่รับทุนการศึกษาสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์*. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ปรัชญา เวสารัชช์. (2528). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมเพื่อการพัฒนาชนบท*. รายงานการวิจัย. สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม และสังคม สัจจร. (2543). *สำนักไทยที่พึงปรารถนา*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เดือนตุลา. หน้า 13.

- ยุพาพร รูปงาม. (2545). *การมีส่วนร่วมของข้าราชการสำนักงบประมาณในการปฏิรูประบบราชการ*. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนาสังคม) สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ศุภรัตน์ รัตนมูขัย. (2544). *บัณฑิตอาสาสมัคร: ทางเลือกของการพัฒนาจิตสำนึกทางสังคม. วารสาร คณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษาฯ สหประชาชาติ*. หน้า 3-33.
- ศูนย์อำนวยการบรรเทาสาธารณภัย. (2554). *สถิติสถานการณ์สาธารณภัย ประจำปี พ.ศ. 2554 (ระหว่างวันที่ 1 มกราคม-31 ธันวาคม 2554)*. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์อำนวยการบรรเทาสาธารณภัย กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย.
- สมพงษ์ สิงหะพล. (2542) *ต้องสอนให้เกิดจิตสำนึกใหม่. สยามจารย์*. 13(27): 15-16.
- สถิตย์ รัชฎกิจจานุกิจ. (2547). *การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชนในการจัดการสิ่งแวดล้อม: ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนในเขตเทศบาลตรัง. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานโยบายและการวางแผน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ*.
- สืบศักดิ์ พรหมบุญ และ สุภัทท์ วงศ์วิเศษสมใจ. 2554. *มหันตภัยน้ำท่วม 2554 และแนวทางการตรวจสอบบ้านหลังน้ำท่วม*. กรุงเทพมหานคร: บริษัท บิ๊ก ครีเอท จำกัด.
- อกิน รพีพัฒน์ และคณะ. (2525). *ความสำคัญของการมีส่วนร่วม*. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาชุมชนเมือง.
- Cohen, J.M. and Uphoff, N.T. (1989). *Participation's in Rural Development: Seeking Clarify through Specificity*. World Development.
- United Nation. (1981). *Popular Participation as a Strategy for Promoting Community Level Action and National Development*. New York: United Nation.
- WHO and UNICEF. (1978). *Report of the international Conference on Primary Health Care*. New York: N.P. Press.